

De armoedekloof dichten met ervaringsdeskundigen

Kinderen die in armoede leven hebben het vaak erg moeilijk op school. Ondanks de goede wil van leerkrachten, schooldirecties, leerlingbegeleiders en hulpverleners, zien we vele leerlingen afhaken, loopt samenwerking met hun ouders vaak moeilijk, en vordert het pedagogisch project erg moeizaam. Hoe komt dat toch? Hoe kunnen we aansluiting vinden met een wereld die we eigenlijk nog veel te weinig kennen? In dit artikel onderzoeken we de mogelijkheid om met ervaringsdeskundigen in de armoede de kloof tussen enerzijds scholen, CLB's, of andere organisaties, en anderzijds de armen te overbruggen.

De wereld van armoede: zo dichtbij, en toch zo veraf

In de drukte van alledag staan we er zelden bij stil. Maar heel veel mensen rondom ons leven in diepe armoede. Ook al merk je het vaak niet, in iedere school zitten tal van leerlingen die opgroeien in een omgeving die het bijzonder moeilijk heeft, die gekwetst is, die tracht te overleven, die wanhopig op zoek is naar de vaardigheden, naar de kennis die ieder mens nodig heeft om in onze samenleving mee te draaien. En tot op heden haken veel van deze leerlingen af op school, door een opeenstapeling van dingen die fout lopen, door misverstanden, door onbegrip, door moeilijke samenwerking. De kloof tussen de schoolcultuur en de armoedecultuur lijkt zo moeilijk te overbruggen. Zo wordt aan iedere generatie armen telkens opnieuw een nieuwe generatie gebreid.

Toch is het geen hopeloze problematiek. Er is veel mogelijk, er zijn wel degelijk wegen uit de impasse. Maar het is verdomd moeilijk. Voornamelijk omdat de problematiek van generatiearmoede zo onverstaanbaar is voor mensen die het zelf niet hebben meegemaakt. Het gaat om oneindig veel meer dan enkel een beperkt financieel budget. Generatie-armen leven in een andere wereld, met andere regels, met andere kennis, met andere overlevingsstrategieën, met een eigen (sub)cultuur. En het is bijzonder moeilijk om die kloof tussen die werelden te overbruggen, omdat we zelden ten gronde begrijpen wat zich aan de andere kant afspeelt. Heel veel misverstanden en problemen ontstaan daar waar armen ons, de school, de leerkracht, het CLB niet begrijpen, en omgekeerd. Om deze kloof te helpen overbruggen worden ervaringsdeskundigen in de armoede opgeleid. In dit artikel bespreken we deze methodiek en hoe je met ervaringsdeskundigen aan de slag kan.¹ Maar eerst geven we graag nog iets meer inzicht in de vaak goed gecamouflerde, maar onmiskenbaar aanwezige kloof die gaapt tussen de wereld van armen en niet-armen.

Welke zijn nu die obstakels die een goede samenwerking tussen scholen en armen in de weg staan? Een belangrijke concept in dat verband werd ontwikkeld door De Cirkel vzw. Die introduceerde de term 'missing link' en verwijst daarmee naar een structurele kloof die bestaat tussen de bredere maatschappij en zijn instellingen enerzijds en armen anderzijds. (De Cirkel, 1996)

Frans Spiesschaert (2005) onderscheidt in de missing link vijf kloven. Iedere kloof beschrijft uitersten en zal daarom niet altijd bij iedere arme van toepassing zijn zoals hieronder beschreven. Maar de duurzaamheid, het structurele van de problematiek van de

missing link zit wel degelijk in het feit dat bij vele mensen zich een combinatie van onderstaande kloven voordoet.

De *structurele kloof en participatiekloof* wijst erop dat armen verstoken blijven van basisrechten, zoals het recht op onderwijs, het recht op huisvesting, het recht op een gezin, het recht op gezondheid, het recht op maatschappelijke dienstverlening, het recht op recht, het recht op cultuur, het recht op werk en het recht op bestaanszekerheid. Bovendien worden zij door de sociale uitsluiting verhinderd om op een volwaardige manier te participeren aan de samenleving en dus greep te krijgen op de problemen waar zij mee te maken krijgen. Zo komen zij in een afhankelijkheidspositie terecht en aan de onderkant van elke sociale relatie.

De *gevoelskloof* verwijst naar de gekwetste binnenkant van de arme. Hoewel armen een enorme drang voelen om 'erbij' te horen, voelen zij zich niet aanvaard en leven zij in schaamte, met gevoelens van vernedering en vanuit een sterk minderwaardigheidsgevoel.

Armen weten ook zeer weinig van de leefwereld van de modale burgers, zelfs van de voor ons zo evidente zaken. Dat is de *kenniskloof*. En niet alleen weten niet-armen niet dat armen deze kennis niet bezitten. Ook de armen zelf beseffen niet dat zij een tekort aan kennis hebben, en weten dus niet welke vragen zij kunnen stellen.

De *vaardigheidskloof* verwijst naar de vaardigheden die armen nooit aangeleerd kregen. Het gaat om vaardigheden die nochtans nodig zijn om zich in de samenleving te kunnen handhaven, zoals sociale vaardigheden, geldbeheer, de administratie bijhouden, het huishouden organiseren, opvoeden.

De *krachtenkloof* gaat over enkele bijzondere sterkten van armen die men vaak niet ziet. Armen hebben vaak een enorme draagkracht, waarbij zij zelfs in de meest onmogelijke en chaotische omstandigheden het hoofd boven water kunnen houden. Wat men ook vaak niet ziet, maar toch bij vele armen aanwezig is, is een blijvende motivatie om hun situatie te verbeteren. Andere krachten van armen zijn de open en directe communicatie die ze hanteren, met veel aandacht voor het gevoelsmatige. Bovendien tonen vele armen zich ook erg solidaire mensen.

Aan iedere kloof zijn twee zijden

De oorzaken voor het bestaan van de missing link en de daaruit voortvloeiende gevolgen kan je niet toeschrijven aan de armen zelf, noch kan je de verantwoordelijkheid louter en alleen bij de bredere samenleving leggen.

Aan de kant van de bredere samenleving is er een structureel probleem dat zich niet alleen laat verklaren door een gebrek aan kennis om met de armoedeproblematiek om te gaan. Er zijn ook uitsluitingsdynamieken werkzaam die de kloof met armen systematisch in stand houden.

Aan de kant van de armen ontbreken niet alleen kennis en vaardigheden om zich in de samenleving te handhaven. Negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen

liggen aan de basis van een sterk ontwikkeld wantrouwen. En men ontwikkelt (overlevings)strategieën die de kloof mee in stand houden.

Het is in de wisselwerking tussen armen en niet-armen dat de kloof ontstaat. Aan beide kanten van de kloof vind je elementen die de missing link tot stand brengen en houden. Er is wederzijds gebrek aan kennis, wederzijds onbegrip, wederzijds afhaken. Dat toont zich onder meer in leerlingen die sneller dan gemiddeld afhaken, in afspraken of maatregelen die niet worden opgevolgd, in frustratie of ontgoocheling bij zowel schoolpersoneel als bij de arme leerlingen of hun ouders, en in het verlengde daarvan kwaadheid, en soms zelfs agressie.

Ervaringsdeskundigen bouwen mee aan de brug

Er bestaan tal van initiatieven die de missing link willen overbruggen. Het ene al meer succesvol dan het andere. In vergelijking met andere strategieën om de missing link tussen armen en niet-armen te overbruggen is het inschakelen van ervaringsdeskundigen over het algemeen meer indringend. De ervaringsdeskundige brengt door zijn voortdurende aanwezigheid continu de binnenkant van armoede in beeld, werkt aanklappend en legt aanhoudend veroorzakers van de missing link bloot. De ervaringsdeskundige stimuleert op die manier een blijvende waakzaamheid voor de missing link, die als continue spelbreker dreigt op te duiken in de relatie tussen de organisatie en de arme. Het is een veelbelovende aanpak, maar het is absoluut geen evidente of gemakkelijke aanpak. Een organisatie die dit engagement wil aangaan, maakt veel kans om op termijn succesvoller een dam tegen generatie-armoede op te werpen. Maar het is geen engagement om zomaar van vandaag op morgen op te nemen. Het vraagt de nodige bezinning en een goed zicht op wat je wél en niet kan verwachten van de methodiek.

Wie is ervaringsdeskundig?

Concreet zijn ervaringsdeskundigen mensen die zelf, van bij de wieg, in armoede hebben geleefd. Zij hebben armoede in de diepte ervaren, met ervaringen van sociale uitsluiting, uit-huis-plaatsing of andere kwetsende aan armoede gerelateerde gebeurtenissen. Maar het volstaat niet om deze diepere armoede te kennen. De ervaringsdeskundige is iemand die deze ervaring heeft verwerkt, en een stuk is ontgroeid. Hij heeft de eigen ervaringen ook verruimd naar hoe anderen armoede hebben beleefd. Tenslotte kan de ervaringsdeskundige deze verruimde armoede-ervaring deskundig aanwenden in verschillende settings ter bestrijding van de armoede. (De Cirkel, 1996)

Wat doet een ervaringsdeskundige?

Ervaringsdeskundigen worden bij heel diverse opdrachten ingeschakeld: bij individuele ondersteuning en begeleiding, bij groepswerk, bij beleidswerk (binnen een organisatie of koepel), bij onderzoek en vorming, bij supervisie en advies (naar armen, leerkrachten, leerlingbegeleiders, hulpverleners, beleidsmensen of medewerkers uit andere sectoren) (Van Regenmortel et al., 2004). Maar zij doen daar niet hetzelfde als het niet-arme

schoolpersoneel, hulpverleners, beleidsmedewerkers, dienstverleners of andere beroepskrachten. Ervaringsdeskundigen nemen binnen hun werk volgende functies op (De Link, 2007):

- Drempelverlagend werken: Ervaringsdeskundigen kennen de leefwereld van de armen zo goed dat ze vaak sneller en diepgaander contact hebben met mensen uit de doelgroep. Ze herkennen elkaar en spreken als het ware dezelfde taal.
- Ondersteunen: Armen hebben meer het gevoel gehoord te zijn door ervaringsdeskundigen, omdat die de vraag achter de vragen kunnen relateren aan eigen ervaringen, maar ook omdat zij hebben geleerd het verhaal te verruimen naar armoede-ervaringen van andere mensen.
- Tolken: Ervaringsdeskundigen geven voortdurend informatie over wat armoede van binnenuit betekent. Zij verduidelijken de leefwereld van armen en leggen uit hoe bepaalde situaties ontstaan of te begrijpen zijn.
- Bemiddelen: Op het informele niveau, bij kleinere incidenten of misverstanden, dichtbij de armen en het onderwijspersoneel of hulpverleners kan de ervaringsdeskundige een bemiddelende rol opnemen. Doordat de ervaringsdeskundige het vertrouwen geniet van zowel de arme als van de organisatie is hij goed geplaatst om een brugfunctie op te nemen wanneer de communicatie moeilijk loopt tussen personeel of beleidsmakers enerzijds en mensen die in armoede leven anderzijds.
- Kritische functie/signaalfunctie: Bij het ontwikkelen van beleid, het uitvaardigen van nieuwe maatregelen of het opzetten van acties, kunnen ervaringsdeskundigen aangeven wat de slaagkansen of de (neven)effecten kunnen zijn bij mensen die in armoede leven.

Het is niet zo dat de ervaringsdeskundige deze opdrachten op zijn eentje opneemt en bijvoorbeeld gerichte feedback geeft of commentaar levert. Deze opdrachten worden waargemaakt in dialoog met personeel of beleidsmedewerkers. Zij gaan samen zoeken met de ervaringsdeskundige waarom verschillende betrokkenen mekaar niet begrijpen. De inbreng die ervaringsdeskundigen kunnen doen, komt pas tot zijn recht als men een proces durft aangaan met de ervaringsdeskundige. Het is ook niet zo dat iedere ervaringsdeskundige ál deze opdrachten kan waarmaken. Het hangt af van de individuele capaciteiten en de evolutie in zijn groeiprocess of de ervaringsdeskundige moeilijkere opdrachten, zoals bijvoorbeeld bemiddelen, opneemt.

Randvoorwaarden voor een succesvolle inschakeling

Het inschakelen van ervaringsdeskundigen in de armoede kan bijzonder waardevol zijn, maar is niet evident. Een aantal randvoorwaarden moeten de kans op een succesvolle inschakeling vergroten.

Ondersteun de ervaringsdeskundige

De inschakeling van ervaringsdeskundigen vraagt in de eerste plaats een belangrijke investering ter ondersteuning van de ervaringsdeskundige. Ervaringsdeskundigen worden in hun functie geconfronteerd met valkuilen zoals onjuiste of te hoge verwachtingen, het ervaren van druk en het zich bijzonder verantwoordelijk voelen voor het oplossen van de armoedeproblematiek, de verschillende verwachtingen

vanuit organisatie en armen, enzovoort. Een nabije en uitgebreide ondersteuning bij het vinden van zijn plaats binnen een team is zeker bij aanvang bijzonder wenselijk. Maar ervaringsdeskundigen worden ook voortdurend emotioneel belast. Door de aard van hun werk krijgen zij telkens opnieuw te maken met verhalen over armoede, verhalen over kwetsingen en verdriet die hen confronteren met hun eigen leefsituatie, met ervaringen uit het verleden. Dit maakt dat een stevig opvangnet en ondersteuning niet enkel in de aanvangsfase, maar continu, onontbeerlijk is bij het uitoefenen van deze functie.

Ondersteuning van de ervaringsdeskundige gebeurt op verschillende manieren. Vaak voorkomend is het samenwerken in tandem met een teamlid. Ondersteuning gebeurt ook op andere manieren zoals een peter- of meterschap (binnen, maar ook buiten het team), uiteraard door de 'gewone' ondersteuning door de coördinator of een directeur en in collegiale contacten, en door een uitgebreide instapperiode te voorzien zodat de ervaringsdeskundige een goede band met de organisatie ontwikkelt.

Ondersteun de organisatie

Ook de organisatie moet ondersteund worden. Zeker als men nog onbekend is met de functie dient zich een zoektocht aan om de ervaringsdeskundige zinvol in te schakelen. Bovendien zijn de capaciteiten en competenties van iedere ervaringsdeskundige erg verschillend en moet worden gezocht op welke manier en met welke opdrachten hij aan de slag kan. Daar schuilt een –soms langdurig- groeiproces achter dat goed moet opgevolgd worden.

Het inschakelen van een ervaringsdeskundige heeft ook zijn gevolgen voor een team. Het feit dat iemand de binnenkant van armoede steeds weer in beeld brengt, kritisch signaleert waar dingen niet zoals gewenst lopen, pijnpunten in aanpak en beleid aanduidt, kan confronterend zijn voor de andere medewerkers binnen de organisatie. Dat zijn niet altijd even prettige momenten voor hen, en vraagt zeker ook ondersteuning voor de andere personeelsleden.

De ondersteuning begint eigenlijk best al een tijd vóór de ervaringsdeskundige wordt ingeschakeld. Het team moet erg goed op de hoogte zijn van de doelstelling, de achtergrond en de aanpak bij het inschakelen van ervaringsdeskundigen. Er moet ook gewerkt worden aan verwachtingen die realistisch zijn, en men moet geïnformeerd zijn over de valkuilen die zich kunnen aandienen.

In de samenwerking tussen de ervaringsdeskundige en de organisatie of het team kan het dan nog altijd vastlopen. De missing link is een problematiek met diepe en veelvuldig vertakte wortels, die dus ook in deze samenwerkingsrelatie roet in het eten kan gooien. Vandaar dat ook externe ondersteuning moet kunnen worden ingeroepen om uit te zoeken waar het precies vastloopt.

Tijdsinvestering

Een ervaringsdeskundige wordt ingeschakeld om een problematiek aan te pakken. Met name de aansluiting zoeken tussen het aanbod van een organisatie (de school, het CLB, een welzijnsorganisatie...) en mensen in armoede. In tegenstelling tot wat men vaak verwacht, zal het aannemen van iemand die een problematiek mee helpt aanpakken níet leiden tot mínder werk. Integendeel, er komt voor een team significant méér werk door de ervaringsdeskundige in te schakelen. Niet alleen omdat men hem bij verschillende opdrachten gaat betrekken, zijn inbreng laat geven, zijn tijd en ruimte geeft op vergaderingen, en de ervaringsdeskundige moet voorzien van de nodige begeleiding en coaching. Maar vooral ook omdat samen met de ervaringsdeskundige pijnpunten worden bloot gelegd en groeimogelijkheden aangeduid, die daardoor alleen niet opgelost zijn. Een team zal ook ruimte moeten hebben om na te denken hoe de signalen kunnen worden omgezet in een verbeterd beleid of andere aanpak. Het inschakelen van de ervaringsdeskundige is slechts het begin van het aanpakken van de missing link. Daarbovenop wordt een blijvende investering gevraagd van het team om bewust te zoeken naar antwoorden op de missing link.

Een duidelijke plaats in het team?

Het is soms onduidelijk welke precies de plaats is van ervaringsdeskundigen binnen de organisatie, en binnen het team waarin zij terecht komen. Laat je ervaringsdeskundigen deelnemen aan vergaderingen waarin cliënten worden besproken? Hoe gaat de ervaringsdeskundige om met vertrouwelijke informatie? Heeft het zin om ervaringsdeskundigen te laten deelnemen aan een overleg waarin het gebruikte jargon niet wordt begrepen?

Als de ervaringsdeskundige niet expliciet een plaats krijgt binnen het team, dreigt hij teveel geïsoleerd te werken van de andere teamleden. Nochtans werkt de ervaringsdeskundige niet enkel met de armen, maar komt zijn continue tolkende en signalerende functie vooral tot zijn recht in contact met het schoolpersoneel, hulpverleners, directie. Overleg, vergaderingen, briefingen zijn uitgelezen fora voor een ervaringsdeskundige om zijn inbreng te kunnen doen.

Maar als team moet je goed voorbereid zijn om de ervaringsdeskundige te laten meedraaien. Op vergaderingen zal een ervaringsdeskundige veel vertragende vragen stellen, kritische bedenkingen blijven herhalen. En binnen de conversaties zal ruimte moeten zijn om jargon toe te lichten of te vertalen. Dat betekent dat overleg langer duurt en minder snel vlot.

De missing link met héél het team blijven aanpakken

Door een ervaringsdeskundige in te schakelen doet een organisatie een belangrijke inspanning om het perspectief van de arme binnen te brengen. Maar door de ervaringsdeskundige in te schakelen, opent zich een valkuil. Namelijk dat men enkel nog via deze weg de leefwereld van armen laat meespelen. Dat beroepskrachten of beleidsmedewerkers (leerkrachten, leerlingbegeleiders, hulpverleners, schooldirecties...) zelf niet meer op zoek gaan naar een zo goed mogelijk kennen en begrijpen van wat het

leven van mensen in armoede inhoudt, wat hen drijft, wat hen beweegt. De ervaringsdeskundige mag geen excuus worden om als team niet langer te investeren om zelf ook de armoedeproblematiek zo goed mogelijk te kennen, en te leren hoe men er mee kan omgaan.

Dieter Burssens
Redactielid WELWIJS
Voormalig stafmedewerker op het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
Schaffelkantstraat 3
3020 Herent

Meer info: www.de-link.net

Bibliografie

De Cirkel (1996). *Uit het huis, uit het hart?* Berchem: Vzw De Cirkel.

De Link (2007). *Opleiding en tewerkstelling van ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting. Krachtlijnen*, onuitgegeven paper, Antwerpen: Vzw De Link.

Spiesschaert, F. (2005). *Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting. Een inleiding tot de methodiek*, Leuven: Acco.

Vandenbempt, K. & Demeyer, B. (2003). *Beroepsprofiel. Ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting*, Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Hoger instituut voor de arbeid.

Van Regenmortel, T., Vandenbempt, K. & Demeyer, B. (2004). Van een dialoog met deskundige armen naar de professie van ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting, In J. Vranken, K. De Boyser & D. Dierckx (Eds.) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2004* (pp.391-399), Leuven: Acco.

---

¹ Dit artikel is een herwerking en inkorting van een visietekst die werd ontwikkeld binnen het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: Burssens, D. (2009). *De rijkdom van ervaringsdeskundigen in de armoede*, onuitgegeven paper, Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.